

Rol van Syntax en Semantiek in Connectieven:
Van coördinatie tot subordinatie.

Bachelorscriptie Taalwetenschap

Art Speksnijder, 3018776

Universiteit Utrecht

Augustus 2012

Eerste lezer: dr. Arnout W. Koornneef

Tweede lezer: dr. Joost Zwarts

Abstract:

Connectieven zorgen voor het verbinden van hun leden en verwoorden de relaties tussen hun leden. Op syntactisch vlak worden ze verdeeld in coördinatoren en subordinatoren.

Coördinatoren hebben semantisch gelijkwaardige leden en bij subordinatoren ondersteunt het ene lid de betekenis van het andere. Conditioneel gebruik van het connectief *and* valt syntactisch gezien in de ene categorie maar semantisch zijn de leden ongelijk en lijkt het in de andere categorie te vallen. Daarom is de Mismatching Hypothese (Culicover & Jackendoff, 1997) opgesteld: er is een verschil tussen semantiek en syntax in 'left-subordinating' *and*.

Bewijs hiervoor wordt geleverd uit de binding en extractie uit de leden van dit connectief. Bij asymmetrische coördinatie zijn de leden niet semantisch ondergeschikt maar bij de 'threat'-*or* constructie zijn ze dat wel.

In het Nederlands zijn er ook soortgelijke connectieven. Non-parallelle coördinatoren zijn coördinatoren waar de leden op semantisch en syntactisch gebied ongelijk zijn .

Insubordinatoren zijn subordinatoren met semantische coördinatieve eigenschappen.

Door te kijken naar gelijkwaardigheid van de leden en de toegestane syntactische categorieën in de leden worden beide soorten connectieven geclassificeerd.

Niet alleen de syntactische structuur en de semantische ongelijkheid van de leden, maar ook de syntactische ongelijkheid van de leden kan een onderscheid leveren voor connectieven en hoe ze zich gedragen bij extractie. Deze drie factoren samen geven uiteindelijk acht soorten connectieven op tussen subordinitie en coördinatie.

Trefwoorden: Connectieven, subordinitie, coördinatie, Mismatching Hypothesis

Inleiding:

Taal valt te beschrijven als het ‘oneindige gebruik van een eindig aantal middelen’ (Von Humboldt 1836). De eindige middelen die bedoeld worden zijn hier de eindige set regels (grammatica) en de eindige set woorden (lexicon) die nodig zijn om tot geldige uitingen (zinnen) te komen.

Het oneindige gebruik staat voor het steeds opnieuw kunnen toepassen van deze regels op woorden en woordgroepen. Dit levert een oneindig aantal mogelijke uitingen op die een onbeperkte lengte kunnen hebben.

Deze kernachtige omschrijving van taal geldt voor zowel natuurlijke talen (Nederlands, Swahili etc.) als sommige formele talen (propositie- en predicaatlogica).

In zowel deze formele als natuurlijke talen zorgen de bijbehorende grammatica’s ervoor dat met een eindig aantal eenheden (woorden, proposities etc.) een oneindig aantal uitingen met een onbeperkte lengte gevormd kunnen worden. Zo heeft een opsomming met het connectief *en* de potentie om oneindig lang te worden (1).

1 Jan drinkt cola *en* Piet drinkt bier *en* Paula drinkt wijn *en* Hendrik drinkt water *en*...

Connectieven verbinden zinnen, zinsdelen en woorden in natuurlijke talen. Propositions of predicaten worden verbonden in formele talen. Dit geeft de mogelijkheid om met behulp van connectieven langere en complexere uitingen te vormen.

0.1 Formele Connectieven

De connectieven die in formele talen gebruikt worden zijn erop gericht om waarheidsrelaties tussen twee uitingen (proposities of predicaten) uit te drukken. Zie (2) voor de gebruikte connectieven in de propositielogica.

2 Propositions: A = Flip is ziek B = Flip kijkt televisie

a Negatie \neg

$\neg A$ Flip is *niet* ziek.

Negatie keert de waarheid van de propositie om.

b Conjunctie \wedge

$A \wedge B$ Flip is ziek *en* hij kijkt televisie.

Als deze uitspraak waar is moeten A en B beide waar zijn. Er is verder geen verband tussen deze twee uitspraken.

c Disjunctie \vee

$A \vee B$ Flip is ziek *of* hij kijkt televisie.

Als deze uitspraak waar is moeten A, B of beide proposities (inclusieve of) waar zijn.

d Implicatie \rightarrow

$A \rightarrow B$ *Als* Flip ziek is *dan* kijkt hij televisie.

Als deze uitspraak waar is moeten A en B waar zijn of moet A onwaar zijn

(Als A onwaar is, is de implicatie niet meer te controleren en wordt de hele uitspraak voor waar gehouden).

e Bi-implicatie \leftrightarrow

$A \leftrightarrow B$ *Slechts als* Flip ziek is, kijkt hij televisie.

Als deze uitspraak waar is dan zijn A en B beide waar of beide onwaar.

Hieruit blijkt dat deze formele of logische connectieven erop gericht zijn om te bepalen of de gestelde uitspraak waar of onwaar is. De waarheid van de leden (propositie) bepaalt uiteindelijk de waarheidswaarde van het geheel. De connectieven die uitgaande van de waarheidswaarde van de leden tot een waarheidswaarde voor de hele uiting komen, worden hier voor gebruikt. Deze eigenschap wordt ook wel waarheidsdefiniet genoemd. (Veenstra, H.J., Van Oostrom V., & Visser, A., 2010).

Talige connectieven zijn ook gericht op relaties. Niet alleen waarheidsrelaties (*en, of*), maar ook causale (*want, omdat*) en temporele (*toen, vervolgens*) relaties worden door talige connectieven uitgedrukt. Naast het beschrijven van relatie tussen de leden is het doel van talige connectieven het verbinden van woorden, woordgroepen en zinnen om zo de samenhang van de tekst te vergroten. Nu is het de vraag of logische connectieven in staat zijn ook deze talige connectieven op een juiste en complete manier te omschrijven (3).

3a Propositions: A = Corné wil een basgitaar kopen.

B = Corné heeft geld

Corné wil een basgitaar kopen, *maar* hij heeft geen geld.

?(A \wedge \neg B)

b Propositions: A = Annie houdt niet van worst

B = Annie weet hoe worst gemaakt wordt.

Annie houdt niet van worst, *want* ze weet hoe het gemaakt wordt.

?(B \rightarrow A)

De vertaling in (3a) levert een probleem op: het logisch connectief \wedge toont de relatie: A en niet-B moeten waar zijn. De propositie staat gelijk aan: ‘Corné wil een basgitaar kopen en hij heeft geen geld’. Deze waarheidsrelatie is er, maar de contrastieve relatie van het talig

connectief *maar* (niet-B werpt een tegenstelling op voor A) wordt niet weergegeven in dit logisch connectief.

De vertaling in (3b) is ook onjuist, omdat het logische connectief voor implicatie niet de causale relatie van het talige connectief *want* uitdrukt. In de logica is de uitdrukking ook waar als Annie niet weet hoe worst gemaakt wordt (zie implicatie in 2c) en implicatie drukt niet de causale relatie uit: D en C moeten waar zijn maar ook de uitspraak dat D de oorzaak van C is moet waar zijn. (Van Wijk, 2006)

Uit de vertalingen van het Nederlands naar propositielogica in (3) blijkt dat logische connectieven zeker niet tot hetzelfde in staat zijn als talige connectieven. De talige connectieven kunnen meer uitdrukken dan de waarheidsrelaties die door formele connectieven worden uitgedrukt.

De relaties tussen leden kunnen ook voortkomen uit de inferenties die een taalgebruiker maakt op basis van zijn/haar wereldkennis: een gitaar kost geld (3a) en veel mensen vinden het fabriceren van worst onsmakelijk (3b).

Talige connectieven worden hiermee niet overbodig gemaakt: ze maken de relatie expliciet en ook als kennis van de inferentie niet vanzelfsprekend is wordt de relatie duidelijk, gemaakt (4). Het is niet voor iedereen duidelijk dat edelgassen inert (niet-reactief) zijn.

- 4 Het atoom helium kan geen verbinding aangaan met andere atomen, *omdat* het een edelgas is

0.2 Talige Connectieven

Talige connectieven verbinden zinnen en zinsdelen en geven relaties aan tussen de twee

verbonden leden. Deze talige connectieven zijn ook te onderscheiden in de syntactische structuren coördinatie en subordiatie ofwel nevenschikking en onderschikking (5).

5a Nevenschikkend – Coördinerend

Willem studeert wiskunde *en* Petra werkt in het bedrijf van haar vader.

b Onderschikkend – Subordinerend

Dennis speelt veel basgitaar, *omdat* hij naar het conservatorium wil.

Connectieven kunnen coördinerend of subordinerend zijn (ANS, 1997). Coördinerend (5a) betekent hier dat er twee hoofdzinnen aan elkaar verbonden zijn. Deze zinnen zijn syntactisch gelijk aan elkaar en semantisch gezien zijn hun betekenissen even belangrijk en onafhankelijk van elkaar.

Subordinerend betekent dat één zin (in (5b) de eerste) de hoofdzin is en de andere zin (tweede in (5b)) de bijzin. Syntactisch is de bijzin ondergeschikt aan de hoofdzin. Semantisch gezien is de boodschap van de bijzin bedoeld om die van de hoofdzin te onderbouwen: dat Dennis naar het conservatorium wil (bijzin), verklaart zijn spelen op de basgitaar (hoofdzin).

Syntax en semantiek lijken parallel te lopen bij coördinerende en subordinerende connectieven. In een coördinerende zin zijn de hoofdzinnen syntactisch en semantisch gelijk en zijn ze onafhankelijk. Subordinerende zinnen zijn hier tegenovergesteld aan: de bijzin is syntactisch ondergeschikt aan de hoofdzin en de betekenis van de bijzin is afhankelijk aan die van de hoofdzin.

Deze indeling van connectieven kent echter zijn problemen (6):

6a Corine kwam niet, *want* ze was ziek.

b De dirigent springt van de duikplank *en* hij valt in het water.

Bij het connectief *want* (6a) valt op dat de syntax aangeeft dat het coördinerend is; beide

zinnen hebben een woordvolgorde van een hoofdzin. Op semantisch gebied is het connectief echter subordinerend. De betekenis van het tweede zinsdeel is ondergeschikt aan het eerste zinsdeel. Het ‘ziek zijn’ ondersteunt de betekenis van het ‘afwezig zijn’.

De tweede zin (6b) is ook syntactisch coördinatief. Het connectief *en* verbindt twee hoofdzinnen met elkaar, maar op semantisch gebied zijn de twee zinnen niet onafhankelijk en gelijkwaardig. Het tweede lid (valt-water) kan alleen na het eerste lid staan en de twee zinnen zijn afhankelijk van elkaar: het eerste lid moet eerst plaatsvinden om het tweede lid mogelijk te maken.

0.3 Doel en indeling scriptie

De opdeling tussen coördinerende en subordinerende connectieven lijkt niet altijd op te gaan en in ieder geval enkele grensgevallen te kennen. Daarom zal in deze scriptie verder beschreven worden wat connectieven zijn en of de verdeling in subordinerend en coördinerend in staat is deze connectieven te beschrijven. Dat levert de volgende onderzoeksvraag op:

- Hoe zijn connectieven waarin de syntactische en semantische structuur niet overeenkomen in te delen?

De deelvragen die bij deze hoofdvraag horen zijn:

- Wat zijn connectieven en wat zijn hun syntactische en semantische eigenschappen?
- Welke connectieven met zowel coördinatieve als subordinatieve eigenschappen zijn er?
- Wat zijn de eigenschappen waarop deze connectieven afwijken van de standaardcoördinatie of standaardsubordinatie?

Deze bachelorscriptie zal verder de volgende opbouw hebben:

In het eerste hoofdstuk wordt de rol en het voorkomen van connectieven besproken. Het tweede hoofdstuk zal connectieven met coördinerende en subdinerende eigenschappen in syntax en semantiek bespreken en indelen. In het derde hoofdstuk wordt de indeling voor deze connectieven verder uitgebreid aan de hand van de verschijnselen bij extractie. Er komt uiteindelijk een indeling naar voren waarin acht mogelijke constructies met connectieven mogelijk zijn.

De conclusie en discussie leveren een antwoord op de onderzoeksvraag en bespreken kanttekeningen en vragen bij de gebruikte literatuur. Eventueel verder uit te voeren onderzoek zal ook hier aan de orde komen.

Door middel van deze scriptie zal de lezer ingeleid worden in het begrip connectief en de problemen die komen kijken bij het indelen van connectieven in coördinerende en subdinerende connectieven.

Hoofdstuk 1 – Connectieven

In dit hoofdstuk worden connectieven behandeld. Het is belangrijk voor de onderzoeksvraag om te weten wat connectieven zijn en waar ze voor gebruikt worden. Ook is het belangrijk om te zeggen wat de grenzen van de groep connectieven zijn en hoe ze zich syntactisch verhouden met andere zinsdelen.

Connectieven, ook wel voegwoorden genoemd, hebben twee te onderscheiden functies: connectieven zijn bindmiddel (§1.1) én ze drukken relaties (§1.2) binnen de zin of tussen tekstdelen uit. Welke functie op de voorgrond treedt verschilt per connectief. Sommige connectieven hebben een betekenis die erg ruim is en kunnen meerdere relaties uitdrukken(7a). Ze lijken meer als doel het verbinden van zinsdelen/tekstgedeeltes te hebben. (Evers-Vermeul, 2005). Anderen hebben een specifiekere betekenis (7b) en kunnen in minder situaties toegepast worden. Deze connectieven lijken dus meer gericht op het uitdrukken van de relatie tussen de leden van het connectief.

7a temporele/causale relatie

Als het regent komt er water bij de wortels *en dan* gaan de plantjes groeien

b causale relatie

Als het regent komt er water bij de wortels. *Daardoor* gaan de plantjes groeien.

1.1 Verbinden

Het belang van connectieven als bindmiddel blijkt uit een studie van Millis & Just (1994).

Zinnen(8a,b) die gekoppeld worden door een connectief (8c) werden vergeleken met diezelfde zinnen die niet gekoppeld worden door een connectief (8d).

- 8a The elderly parents toasted their only daughter at the dinner.
- b Jill had passed the exams at the prestigious university.
- c The elderly parents toasted their only daughter at the dinner *because* Jill had passed the exams at the prestigious university.
- d The elderly parents toasted their only daughter at the dinner. Jill had passed the exams at the prestigious university.

Uit de studie van Millis & Just (1994) blijkt dat de zinnen (8c) verbonden met een connectief (syndese) sneller en correcter worden begrepen dan de zinnen (8d) zonder connectief (asyndese). De connectieven maken relaties expliciet bekend en verbinden de zinnen, zodat het geheel beter wordt opgeslagen en het tekstbegrip van de lezer vergroot wordt.

Cozijn (2000) bevestigt in zijn proefschrift dat connectieven tekstbegrip vergroten. De aanwezigheid van het connectief *because* zorgt voor betere inferentie van de betekenis van de hele zin vanuit de leden verbonden door het connectief. Deze inferentie kost tijd, maar vergroot ook de leessnelheid van de zin na het connectief. Daarom is de leessnelheid niet trager dan wanneer het connectief afwezig zou zijn.

1.1.1 Verbonden leden

De leden die door een connectief verbonden worden verschillen in grootte en functie binnen de zin. De zinsdelen (phrases) verschillen in hun syntactische eigenschappen (9).

- 9 Phrases (zinsdelen) worden genoemd naar hun hoofd:
a	Noun Phrase (NP):	tafel en bed
b	Determiner Phrase (DP):	de hond en het konijn
c	Adjective Phrase (AdjP):	groen en geel

d	Adverbial Phrase (AdvP):	Hij huilde [hard en lang]
e	Prepositional Phrase (PP):	op de tafel <i>en</i> onder het bed
f	Verb Phrase (VP):	gedronken en gegeten
g	Complement Phrase (CP):	Ik weet [dat hij ontslagen is <i>en dat</i> hij weer gaat studeren].
h	Tense Phrase (TP):	Wij lopen naar huis <i>en</i> zij fietsen naar school.

Verder kan een connectief ook grotere stukken tekst dan zinnen of zinsdelen verbinden. Dit gaat dan over het gebruik van connectieven op discoursniveau (9).

10 Weinig mensen hadden nog vertrouwen in de economie. Vele banken dreigden failliet te gaan en Griekenland en Spanje hadden miljardensteun nodig om te overleven. De beurzen stonden er ook slecht voor. *Maar* Jan bleef geloven dat de economie uiteindelijk zou herstellen en gebruikte hij al zijn geld om aandelen Facebook te kopen.

In deze scriptie zal het vooral gaan om de verbinding van hoofd- en bijzinnen (clauses) door connectieven (9g,h). Omdat coördinatie en subordinatie beiden op dit niveau toegepast kunnen worden, zal de focus liggen op deze verbinding van clauses.

1.2 Coherentierelaties

Connectieven verbinden niet alleen zinnen of zinsdelen, maar zeggen ook iets over de relatie tussen de verbonden leden. Zo geeft *omdat* (11) aan dat er een causale relatie is tussen de twee leden: het tweede lid is de oorzaak van het eerste.

11 Het popfestival werd afgeblazen, *omdat* een wervelstorm grote schade had aangericht.

Andere voorkomende coherentierelaties zijn temporele relaties (*toen, terwijl, nadat*), relaties van tegenstelling (*maar, tenzij, hoewel*) etc.

Hovy (1990) maakt duidelijk dat er in de literatuur vele indelingen van relaties zijn waarin het aantal en de soorten van relaties sterk verschillen. Er wordt daarom een andere manier van indelen van relaties voorgesteld: een hiërarchie waarin relaties die verwant zijn aan elkaar (bijvoorbeeld motivatie en bewijs) ondergeschikt zijn aan een algemenere term voor deze relaties (ondersteuning). Zo kan elke relatie gegroepeerd worden naar gemeenschappelijke eigenschappen met andere relaties en kan elke relatie verder gespecificeerd worden in ondergeschikte relaties.

Sanders (1997) stelt een andere manier voor het indelen van relaties voor: het gebruik van primitieven ofwel parameters. In elke relatie komen verschillende elementen (of primitieven) samen. Zo heeft het connectief *en* een additief en een positief karakter: de leden worden samengevoegd (additief) en zijn in overeenstemming met elkaar (positief). Het connectief *noch* deelt de additieve eigenschap, maar heeft een negatief karakter: de verbonden leden zijn in tegenstelling.

De vier primitieven die gebruikt worden om coherentierelaties in te delen zijn:

- I Basishandelingen: een relatie is causaal (*omdat*) of additief (*en*).
- II Bron van coherentie: een relatie heeft een semantische oorsprong (deze ligt in de tekst) of een pragmatische (deze ligt buiten de tekst, kennis over de wereld, uit andere teksten etc.)
- III Polariteit: een relatie is positief of negatief. Het gaat om de tegenstelling (*hoewel*) of overeenstemming (*ook, noch*) die er tussen de twee leden ligt.
- IV Orde van leden: is alleen van toepassing op causale relaties. Gaat over de volgorde van

oorzaak en gevolg. De orde wordt weergegeven als de basisvolgorde (gevolg-oorzaak: *omdat*) of niet in de basisvolgorde (oorzaak-gevolg: *want*).

De relaties bestaan uit een opsomming van deze primitieven. Zo geeft *omdat* in (10) een relatie weer die bestaat uit

- I: [causaal]
- II: [pragmatisch] een niet vanzelfsprekende relatie: niet altijd wordt een festival afgelast bij een wervelstorm
- III: [positief] er is geen tegenstelling tussen de leden.
- IV: [basis] gevolg (afblazen festival) – oorzaak (wervelstorm)

Bij het gebruik van deze indeling kwamen verschillende experts op het gebied van coherentierelaties tot vergelijkbare resultaten (Knott & Sanders, 1998). Daarmee lijkt het een intuïtieve manier om relaties in te delen. Toch is deze methode een nogal ruwe indeling waardoor de fijne verschillen tussen connectieven verdwijnen. Zo zijn de causale connectieven *daarom*, *daardoor*, *dus* en *omdat* moeilijk te onderscheiden van elkaar met behulp van de primitieven. Toch zijn deze connectieven niet in elke situatie te gebruiken en hebben ze subtiele betekenisverschillen. Een toevoeging van parameters geeft daar een mogelijke oplossing voor (Knott & Sanders, 1998). Zo lijkt de indeling steeds verbeterd te kunnen worden bij het onderscheiden van relaties en het beschrijven van connectieven in andere talen. Een hiërarchische indeling als die van Hovy (1990) kan deze uitdaging aan door verder specificatie van de relaties.

Uit deze indelingen van relaties blijkt dat er vooruitgang geboekt wordt, maar dat een indeling die alle relaties en haar finesses beschrijft er nog niet is. Dit is ook afhankelijk van het doel en het theoretisch kader waarin zo'n indeling geplaatst wordt. Verder is het nog de vraag in

hoeverre taalgebruikers deze indelingen gebruiken bij het spreken en luisteren (Knott & Sanders, 1998).

1.3 Vormen van connectieven

Volgens de klassieke indeling van connectieven van de Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS) (Haeseryn, W., Romijn K., Geerts, G., De Rooij, J. & Van den Toorn, M.C. 1997)

worden voegwoorden (connectieven) verdeeld in nevenschikkend en onderschikkend.

Nevenschikkende voegwoorden verbinden syntactisch gelijkwaardige leden (twee hoofdzinnen) en onderschikkende voegwoorden verbinden ongelijke delen (hoofdzin en bijzin). Bij nevenschikkende voegwoorden kunnen leden zowel woorden als zinsdelen zijn, terwijl onderschikkende voegwoorden alleen zinsdelen verbinden. In de ANS (Haeseryn, W., Romijn K., Geerts, G., De Rooij, J. & Van den Toorn, M.C. 1997) worden alleen voegwoorden beschreven die een zin aan de hoofdzin verbinden. Toch kunnen ook zinsdelen verbonden worden op een onderschikkende manier (Van der Heijden, 1999). Voorzetsels hebben zo ook een functie als connectief (12).

12 Ik koop een huis in Spanje *voor* mijn oude dag.

Bijwoorden als *daarom*, *toch* en *immers* kunnen ook worden gebruikt als connectieven. In de traditionele grammatica worden ze niet als nevenschikkend of onderschikkend maar als bijwoordelijke connectieven aangeduid (Evers-Vermeul, 2005). Vaak worden deze connectieven over de grenzen van zinnen gebruikt en werken ze op discoursniveau (zie ook (10)). De zinsvolgorde (bijzin) van het tweede lid van het connectief en de subordinatieve syntax in een zin maken duidelijk dat dit soort connectieven thuis horen onder de subordinatieve connectieven (13) (Van der Heijden, 1999).

13 Ik heb mijn schepen verbrand, *daarom* ga ik naar Amerika.

Zowel subordinatoren als coördinatoren kunnen meerdere malen gebruikt worden in een zin (14a). In tegenstelling tot subordinatieve connectieven kunnen coördinatieve connectieven uit vaste paren van connectieven bestaan van connectieven die alleen samen voorkomen (*zowel-als*, *hoe-des te*) (14b) of door het herhalen van coördinerende connectieven (*noch-noch*, *of-of*) (14c) (Haeseryn, W., Romijn K., Geerts, G., De Rooij, J. & Van den Toorn, M.C. 1997). Dit worden ook wel correlatieve connectieven genoemd (Haspelmath, 2000). Deze paren kunnen verder uitgebreid worden door het tweede connectief te herhalen (14d).

14a Arjan verkocht eerst meubels, *maar* later ook tweedehands boeken, *omdat* hij eigenlijk schrijver van kinderboeken *of* vertaler van Duitse literatuur had willen worden.

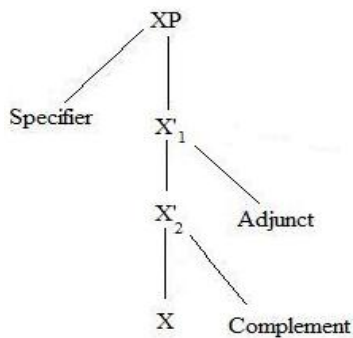
b *Hoe* meer muziek je hoort, *des te* kritischer je gaat luisteren.

c *Of* we gaan twee weken naar Noord-Frankrijk, *of* we blijven thuis en sparen voor een wereldreis.

d Jan is een echt muzikaal talent; hij speelt *zowel* piano *als* gitaar *als* trompet.

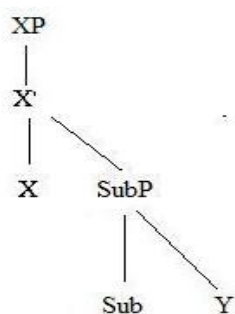
1.4 Syntax van coördinatie en subordinatie

Omdat het onderscheid tussen coördinatie en subordinatie een syntactisch onderscheid is, is het nodig om dieper in te gaan op de onderliggende syntactische theorie. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de X-bartheorie voor syntax van Chomsky (1970).

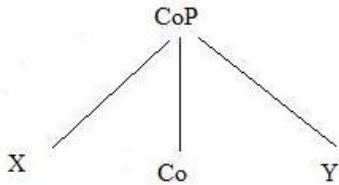
Figuur 1- X-bartheorie (Chomsky, 1970)

In het schema van figuur 1 is de syntactische structuur van een zin volgens de X-bartheorie weergegeven. In een zin (XP) is X het hoofd van de zin. De specifier wordt direct gedomineerd door de XP (dochter van XP) en staat in de hiërarchie op de zelfde hoogte als de X' (een projectie van X), ook wel zuster genoemd. De zuster van X wordt een complement genoemd. Specifiers zeggen iets over het hoofd, maar zijn er geen onderdeel van, terwijl complementen onafscheidelijk verbonden zijn met het hoofd. De adjunctpositie (dochter van X'₁ en zuster van X'₂) is wel verbonden met het hoofd maar niet zo sterk als het complement. In figuur 2 is de syntactische boom van een subordinatieve zin te zien, met als hoofd het eerste lid (X). Het complement is de Subordinating Phrase (SubP) met het tweede lid (Y) als complement of adjunct (beide komen voor) van de SubP. Hier wordt duidelijk uit dat het eerste lid hoger in de syntactische hiërarchie staat dan het tweede lid.

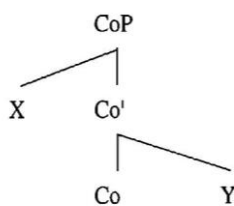
Figuur 2 – Subordinatie (Van der Heijden 1999)

De boom van een coördinatie is complexer, omdat de twee leden van de coördinatie syntactisch gelijkwaardig zijn. Eenvoudig getekend zou dat er uit zien als figuur 3, maar deze boom voldoet niet aan de eis dat een syntactische boom altijd binair moet vertakken.

Figuur 3 – Ternaire Coördinatieboom (Van der Heijden 1999)

Een goede syntactische boom van coördinatie moet in ieder geval als hoofd Co (coördinatie) hebben net als in figuur 3. Bij nadere bestudering van coördinatie blijkt dat de coördinator en het tweede lid (Y) samen één geheel vormen (Van der Heijden, 1999). Van daaruit geredeneerd komt de boom uit figuur 4 naar voren: het eerste lid is specifiek van het hoofd Co en het tweede lid is complement. Alhoewel ook hier het eerste lid (X) hoger in de syntactische hiërarchie staat dan het tweede lid is er toch een duidelijk verschil met de boom van subordinatie. In deze structuur is Co het hoofd, wat de leden domineert en bij subordinatie is het eerste lid (X) het hoofd wat de SubP (met daarin het tweede lid (Y)) domineert.

Figuur 4 – Coördinatieboom (Van der Heijden 1999)

Deze structuur voor coördinatie een versimpeling van de werkelijkheid; er zijn nog op- en aanmerkingen te maken en andere modellen zijn in de literatuur voorgesteld (de Vries, 2005), maar voor het onderscheid tussen subordinatie en coördinatie is deze boom nu voldoende.

Hoofdstuk 2 – Tussen subordinatie en coördinatie

Vanuit de syntactische indeling van connectieven in subordinatie en coördinatie in het vorige hoofdstuk, worden in dit hoofdstuk een aantal gevallen bekeken die af lijken te wijken van deze indeling van connectieven. Deze connectieven worden allereerst behandeld door Culicover & Jackendoff (1997). Hierin worden de syntactische en semantische eigenschappen van enkele coördinatoren met subordinatieve eigenschappen behandeld en getoetst aan de Mismatching Hypothese.

Van der Heijden behandelt in haar proefschrift (1999) Nederlandse coördinatoren met semantisch subordinatieve eigenschappen (non-parallelle coördinatoren) en subordinatoren met coördinatieve eigenschappen (insubordinatoren).

2.1 ‘*Semantische subordinatie ondanks syntactische coördinatie*’

De basis voor dit onderzoek naar connectieven die zowel coördinatieve als subordinatieve eigenschappen hebben ligt bij Culicover & Jackendoff (1997). Hierin wordt een bijzonder soort gebruik van de coördinator *and* besproken (15),

15a (You drink) One more can of beer *and* I’m leaving.

b *If* you take another beer, (*then*) I’m leaving.

(Culicover & Jackendoff 1997)

Deze zin heeft de coördinator *and* als connectief en heeft een coördinatieve syntax.

Semantisch gezien lijkt er echter sprake te zijn van subordinatie; het eerste lid is voorwaarde voor de consequentie in het tweede lid. De leden van het connectief *and* zijn niet onafhankelijk van elkaar zoals in een coördinatie en het eerste lid is ondergeschikt aan het tweede lid. Deze asymmetrie tussen de twee leden wijst op een subordinatie. Deze vorm van

het connectief *and* wordt ‘left-subordinating’ *and* of $_{LS}and$ genoemd (ter onderscheiding van standaardcoördinator and_C) en wordt voor conditionele relaties gebruikt. Een zin met dit connectief $_{LS}and$ kan geparafraseerd worden als een zin met de conditionele subordinator(s) *if* (-*then*) (15b). Zinnen in de voorwaardelijke wijs die door *if* worden uitgedrukt (16a), kunnen echter niet geparafraseerd worden door $_{LS}and$ (16b).

16a If we didn’t pass, they would have been glad.

b *We didn’t pass, $_{LS}and$ they would have been glad.

(Naar: Culicover & Jackendoff, 1997)

Het conditionele gebruik van het connectief $_{LS}and$ wordt verklaard in de Mismatching Hypothese: er is bij deze connectieven een discrepantie tussen de oppervlaktestructuur (syntax) van coördinatie en de conceptuele structuur (semantiek) die wijst op een subordinitie.

De syntax moet overigens wel coördinerend zijn. Bij een subordinitieve indeling zou het connectief *and* gekoppeld zijn aan het subordinitieve eerste lid. De SubP bestaat immers uit het hoofd Sub en het gesuborineerde lid (zie ook Figuur 2). Het connectief zou dan aan het eind van dit lid staan, wat niet voorkomt in het Engels: een connectief staat aan het begin van het lid dat in het complement van dit connectief staat.

Verder levert verplaatsing van dit subordinitieve deel (17) naar het einde van de zin een zin op die in het Engels ongrammaticaal is. Deze verplaatsing die de volgorde van de leden omdraait, is een standaard eigenschap van subordinitie in het Engels en in het Nederlands (18).

17a [S1 $_{LS}and$ [S2]

[They win the Europe Cup $_{LS}and$] [the whole country goes nuts.]

b [S2] [S1 *sub*]

*[The whole country goes nuts] [they win the Europe Cup *LSand*.]

18a [*sub* S1] [S2]

[*If* they win the Europe Cup] [the whole country goes nuts.]

b [S2] [*sub* S1]

[The whole country goes nuts], [*if* they win the Europe Cup.]

Verder is het niet vanzelfsprekend dat het connectief *and* niet alleen meerdere relaties kan weergeven, maar ook nog eens meerdere syntactische functies kan vervullen. Het is aannemelijker te zeggen dat *LSand* een coördinator is net als *and_C*, maar op het semantische vlak afwijkt van coördinatoren.

2.1.1 Mismatching Hypothese - Binding

Voor verdere ondersteuning van deze Mismatching Hypothesis wordt gekeken naar de syntactische en semantische eigenschappen van zinnen met het connectief *LSand*.

Ten eerste zijn er voorbeelden in de binding van van reflexieven en kwantoren. Reflexieven (wederkerende voornaamwoorden) moeten gebonden worden door een voorafgaand antecedent in hetzelfde zinsdeel. Hierin verschilt *LSand* (19a) van *and_C* (19b) en gedraagt zich hetzelfde als het subordinatieve connectief *if* (- *then*) (19c).

19a Another picture of himself_i appears in the newspaper *LSand* Susan thinks John_i will definitely go out and get a lawyer.

b *Another picture of himself_i appeared in the newspaper *and_C* Susan thinks John_i will definitely go out and get a lawyer.

c *If* another picture of himself_i appears in the newspaper, Susan thinks John_i will

definitely go out and get a lawyer.

(Culicover & Jackendoff, 1997)

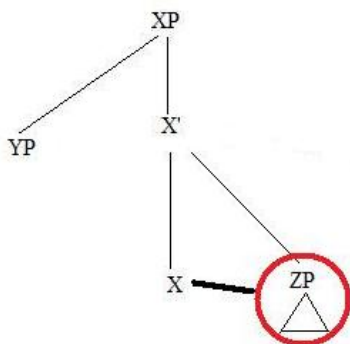
Bij de voorbeelden in (19) moet wel een kanttekening geplaatst worden. Constructies als ‘picture of himself’ worden in de literatuur ook wel Picture Noun Phrases (PNP) genoemd (Runner, Sussman & Tanenhaus, 2006) : NP’s die als hoofd een zelfstandig naamwoord hebben die representatief zijn voor het antecedent van het reflexief. Voorbeelden van deze zelfstandig naamwoorden zijn: *picture, photograph, story, opinion* etc. Uit experimenten (Runner etc. 2006) blijkt dat de reflexieven die in deze PNP’s voorkomen niet gebonden hoeven te worden door een antecedent eerder in de zin. Zulke ongebonden reflexieven worden ook wel logoforen genoemd. Hierdoor lijken de voorbeelden uit (19) niet van kracht en lijkt er geen bewijs te zijn dat binding van reflexieven in *LSand*-constructies anders gaat dan bij normale coördinatoren. Met deze aanname van ongebonden reflexieven wordt ook het oordeel over de onjuistheid van (19b) in twijfel getrokken.

De binding van kwantoren is een ander voorbeeld wat door Culicover & Jackendoff (1997) gegeven wordt. Een kwantor, zoals *twee, elke, sommige* is een woord dat de hoeveelheid van een zelfstandig naamwoord uitdrukt. Als een kwantor in het tweede lid van een coördinatieve zin staat kan het niet een voornaamwoord in het eerste lid binden (20a), terwijl dat bij een zin met het connectief *LSand* wel kan (20b) en zich net zo gedraagt als het connectief *if* (20c).

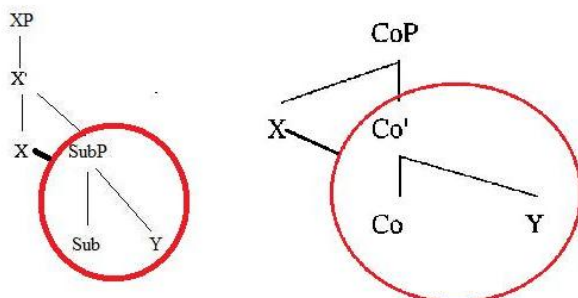
- 20a *You gave him_i enough opportunity *and*_C every senator_i succumbed to corruption.
 b You give him_i enough opportunity *LSand* every senator_i will succumb to corruption.
 c *If* you give him_i enough opportunity, every senator_i will succumb to corruption.

(Naar: Culicover & Jackendoff, 1997)

Deze voorbeelden van binding worden in de syntactische theorie uitgelegd door c-command (Figuur 5). X heeft c-command over het deel wat direct gedomineerd wordt door dezelfde knoop (X') en niet gedomineerd wordt door X zelf. Dit betekent dat alles wat zich bevindt in ZP ge-c-commandeerd wordt door X (de Vries, 2008).

Figuur 5 - C-command

Figuur 6 - C-Command in subordinatie en coördinatie

Bij $LSand$ is er echter een probleem met deze theorie van binding: hoewel de syntax van de zin met $LSand$ coördinatief is, gedraagt zich deze op het gebied van binding als een subordinatie: het eerste gesubordineerde deel wordt ge-c-commandeerd door het tweede superordinerende deel. Hier wordt uit geconcludeerd dat binding plaats vindt op het conceptuele niveau.

Dat binding op het conceptuele niveau plaatsvindt is in overeenstemming met de Mismatching Hypothese die stelt dat $LSand$ op het conceptuele niveau subordinatief is.

De aanname dat binding plaats vindt op het conceptuele niveau is in overeenstemming met eerdere artikelen van Jackendoff en Culicover (Jackendoff, 1992; Culicover & Jackendoff 1995). Het is echter niet duidelijk hoe deze binding op het conceptuele niveau werkt en er is nog niet genoeg bewijs en reden om definitief aan te nemen dat binding niet op syntactisch, maar op semantisch niveau plaatsvindt.

2.1.2 Mismatching Hypothese - Extractie

Ten tweede wordt extractie (verplaatsing) van een woord of woordgroep uit een van de leden beschouwd.

Coördinerende constructies zijn beperkt in de mogelijkheden van deze extractie door het Coordinate Structure Constraint (CSC): het verplaatsen van een element uit één van de leden van een coördinatie levert een ongrammaticale zin op (21b,c).

21a I voted for the senator *and*_C Terry met the governor.

b Extractie uit eerste lid:

*This is [the senator]_i that I voted for t_i *and*_C Terry met the governor.

c Extractie uit tweede lid:

*This is [the governor]_i that I voted for the senator *and*_C Terry met t_i.

(Naar: Culicover & Jackendoff, 1997)

Een extractie uit een coördinatie van een element dat in beide leden voorkomt is wel mogelijk. Deze vorm wordt een Across-The-Board (ATB) extractie genoemd (22).

22a I voted for the senator *and* Terry met him.

b ATB: This is [the senator]_I I voted for t_i *and*_C Terry met t_i.

(Naar: Culicover & Jackendoff, 1997)

Bij zinnen met het connectief *LSand* zorgt ATB-extractie voor een zeer twijfelachtige zin (23)

23a You just point out the thief *LSand* we arrest him on the spot.

b ATB: ??This is [the thief]_i that you point out t_i and we arrest t_i on the spot.

Het verplaatsen uit één van beide leden van de *LSand*-constructie levert ook twijfelachtige zinnen op (24b,c), maar deze zijn vele malen beter dan wanneer deze extractie bij het connectief *and_C* gebruikt wordt (25b,c). Dit levert ongrammaticale zinnen op.

24a You just identify the loot *LSand* we arrest the thief on the spot.

b *LSand*, 1^e lid: ?This is [the loot]_i that you just identify t_i *LSand* we arrest the thief on the spot.

c *LSand*, 2^e lid: ?This is [the thief]_i that you just identify the loot *LSand* we arrest t_i on the spot.

(Naar: Culicover & Jackendoff, 1997)

25a You have identified the loot *and* we arrest the thief on the spot

b *and_C*, 1^e lid: *This is [the loot]_i that you have identified t_i *and_C* we would have arrested the thief on the spot.

c *and_C*, 2^e lid: *This is [the thief]_i that you have identified the loot *and_C* we would have arrested t_i on the spot.

(Naar: Culicover & Jackendoff, 1997)

Op het gebied van extractie gedraagt *LSand* zich anders dan *and_C*. Het connectief *and_C* wordt gebonden door CSC en laat alleen ATB-extractie toe. Het connectief *LSand* daarentegen laat wel extractie uit één van beide leden toe en ATB-extractie levert een ongebruikelijke zin op. Om dit verschil tussen deze twee connectieven te verklaren, zou aangenomen moeten worden dat het CSC een semantische restrictie is (Goldsmith 1985): semantisch subordinerende

connectieven (subordinatoren, *LSand*) worden niet gebonden door het CSC, semantisch coördinerende connectieven (coördinatoren, *and_c*) wel. Het CSC geldt alleen voor leden die semantisch parallel aan elkaar staan; zijn ze dit niet dan geldt ook het CSC niet.

Het probleem is echter wel dat *LSand* zich in dit opzicht ook niet gedraagt als het subordinatieve *if*. Een subordinatieve constructie laat geen extractie toe uit het gesubordineerde lid (26d), in tegenstelling tot extractie uit het ‘gesubordineerde lid’ van de *LSand*-constructie (26b).

- 26a You blow your nose during this famous aria *LSand* Big Louie goes ballistic.
- b This is [the famous aria during which]_i you blow your nose t_i *LSand* Big Louie goes ballistic.
- c *If* you blow your nose during this famous aria, Big Louie goes ballistic.
- d *This is [the famous aria during which]_i if you blow your nose t_i, Big Louie goes ballistic.

(Jackendoff & Culicover, 1997)

Een verklaring hiervoor wordt gevonden in het syntactische Condition on Extraction Domains. Deze Condition on Extraction Domains (CED) bepaalt dat er niet verplaatst mag worden uit het onderwerp van een zin (subject) of een adjunct (zie X-bar theorie Figuur 1) (Van der Heijden 1999). Daardoor is het verplaatsen uit het tweede lid van de subordinitie in (26d) niet mogelijk.

De CED is van toepassing op syntactische subordinitie (26d) en het CSC op semantische coördinatie (25). Hieruit volgen de eigenschappen van coördinatie, *LSand* en subordinitie in tabel 1.

Syntactische Structuur	Conceptuele Structuur
S_1 and S_2 Syntactische Coördinatie CED laat extractie toe uit beide leden.	P_1 AND P_2 Semantische Coördinatie CSC verbiedt extractie uit één van de leden en laat ATB-extractie toe.
S_1 _{LS} and S_2 Syntactische Coördinatie CED laat extractie toe uit beide leden.	IF P_1 THEN P_2 Semantische Subordinatie CSC is niet van toepassing
If S_1 , (then) S_2 Syntactische Subordinatie CED verbiedt extractie uit het gesubordineerde deel.	IF P_1 THEN P_2 Semantische Subordinatie CSC is niet van toepassing

Tabel 1- CED en CSC (Naar: Culicover & Jackendoff, 1997)

Het gebruik van de CED levert problemen op met de definitie van syntactische subordinatie gegeven in §1.4. Waar in tabel 1 wordt aangenomen dat een SubP altijd op de adjunctspostie staat, staat in §1.4 dat een SubP zich zowel complement als adjunct kan zijn in de SubP (zie ook Figuur 2). Het is daarom de vraag of deze definitie van SubP te ruim is of dat CED wel alle vormen van subordinatie beschrijft. Deze discussie zal verder gevoerd worden in §2.4. Met de voorgaande voorbeelden wordt de Mismatching Hypothesis steeds meer aannemelijk. Op het gebied van de syntax is _{LS}and coördinatief en dat is terug te zien bij extractie uit één van de leden. Op het gebied van de semantiek is _{LS}and subordinerend, wat terug te zien is bij de binding van wederkerende voornaamwoorden en kwantoren. Er is echter voor deze conclusie wel meer onderbouwing nodig dat binding en de Coordinate Structure Constraint echt op het conceptuele vlak van een zin plaatsvindt.

2.1.3 Asymmetrische *and*-coördinatie

In het artikel van Jackendoff & Culicover (1997) worden twee andere gevallen genoemd waarin coördinatoren zich anders gedragen dan een standaardcoördinatie.

Asymmetrische coördinatie lijkt op *LSand*: de twee leden van asymmetrische coördinatie zijn afhankelijk van elkaar en de volgorde van de leden kan niet worden veranderd, zonder dat de betekenis van de zin verandert (27).

27a Hij springt van de duikplank *en* hij valt in het water.

b Is niet gelijk aan: Hij valt in het water *en* hij springt van de duikplank.

Asymmetrische coördinatie geeft echter geen conditionele relatie tussen de leden die verbonden worden weer. Er is slechts een temporele afhankelijkheid (eerst springt en vervolgens valt hij). Deze asymmetrische coördinatie gedraagt zich op semantisch gebied coördinerend: de binding van de kwantor in (28) gaat net als bij de standaardcoördinator *and_c*.

Asymmetrische coördinatie valt dus niet onder de Mismatching Hypothese.

28 *Everyone_i came home *and* his_i kids kissed him_i.

(Culicover & Jackendoff, 1997)

Er wordt in het artikel niet vermeld hoe asymmetrische *and*-coördinatie zich gedraagt op het gebied van extractie. Het is echter duidelijk dat het CSC van toepassing (29b) is en dat ATB-extractie mogelijk is (29c). Ook op dit gebied gedraagt deze asymmetrische coördinatie zich als semantisch coördinatief.

- 29a John bought [the car]_i *and* registered it_i.
- b uit 1e lid: What_i did John buy t_i *and* register the car?
- c ATB: What_i did John buy t_i *and* register t_i?

Hiermee wordt duidelijk dat asymmetrische *and* volgens de Mismatching Hypothese valt onder standaardcoördinatie. Toch wijkt het connectief af op het gebied van de volgorde en de semantische gelijkwaardigheid van de leden. Hier wordt verder op ingegaan in §3.3.

2.1.4 ‘Threat’-or

Coördinatie met de ‘*threat*’-or constructie vertoont meer overeenkomsten met *LSand*-coördinatie. In coördinatie met ‘*threat*’-or wordt de coördinator *or* gebruikt om een dreigement uit te drukken waarin de voorwaarde van het eerste lid uitgevoerd moet worden op straffe van de consequentie uit het tweede lid (30).

- 30 Sit down *or* I’ll call the police
- (Culicover & Jackendoff, 1997)

Het eerste lid kan een echt imperatief of een indirect imperatief (31) zijn.

- 31 I order you to sit down *or* I’ll call the police.
- (Culicover & Jackendoff, 1997)

Alhoewel *LSand* ook een imperatief in het eerste lid kan hebben, heeft deze ‘*threat*’-or relatie niet de betekenis van een onvermijdelijk verband zoals *LSand* dat heeft.

De Mismatching Hypothese gaat niet helemaal op voor ‘*threat*’-or; de binding van reflexieven (32a) en de binding door kwantoren (32b) hebben de eigenschappen van een coördinator.

32a *Put another picture of himself_i on the wall *or* John_i will get upset.

b *Give him_i enough bribes *or* every_i senator will vote for the president's proposal.

(Culicover & Jackendoff 1997)

Daar tegenover staat dat *threat-or* wel het Coordinate Structure Constraint schendt (33).

33 This is [the loot]_i that you hide right now t_i *or* we're in big trouble.

(Culicover & Jackendoff, 1997)

Dit levert de vraag op, of *threat-or* op conceptueel niveau subordinatief of coördinatief is en of de Mismatching Hypothese alle verschillen tussen connectieven kan onderscheiden.

2.1.5 Mismatching Hypothese - Conclusie

In tabel 1 zijn de onderzochte connectieven en hun respectievelijke eigenschappen te zien. Er is duidelijk te zien dat zowel symmetrische en asymmetrische *and*-coördinatie zowel op semantisch als syntactisch niveau coördinatief is. *LSand* is syntactisch coördinatief en semantisch subordinatief: de Mismatching Hypothese gaat voor dit connectief op. 'threat'-*or* is moeilijk te verklaren volgens de Mismatching Hypothese: de syntax is coördinatief, maar op semantisch gebied heeft 'threat'-*or* zowel coördinatieve (binding) als subordinatieve (schending CSC) eigenschappen. Verder onderzoek en onderscheid is nodig om te verklaren waar asymmetrische coördinatie en 'threat'-*or* zich bevinden. Het lijkt zo te dat ze zich tussen standaardcoördinatie en 'left-subordinating' coordinating coördinatie bevinden. Asymmetrische coördinatie lijkt meer op standaardcoördinatie en 'threat'-*or* coördinatie meer op 'left-subordinating' coördinatie.

		<i>And</i> (coördinatie)	Left Sub. <i>And</i>	Asymmetrisch <i>And</i>	' <i>Threat</i> '-or
Semantiek	Relatie	Additief	Conditioneel	Temporeel	Negatief conditioneel
	Vaste volgorde leden	Nee	Ja	Ja	Ja
	Binding reflexief/ kwantor	Nee	Ja	Nee	Nee
	CSC	Ja	Nee	Ja	Nee
Syntax	CED	Nvt	Ja	Nvt	Ja

Tabel 2 – Mismatching Hypothese

2.2 Nederlandse connectieven

Ook in het Nederlands zijn er connectieven die zowel coördinatieve als subordinatieve eigenschappen kunnen hebben. Van der Heijden benoemt deze in haar proefschrift (1999), beschrijft vervolgens de coördinatieve en subordinatieve eigenschappen van deze connectieven (§2.3) en bespreekt deze ook in relatie tot de Mismatching Hypothese van Culicover & Jackendoff (1997) (Hoofdstuk 3).

2.2.1 Afwijkende coördinatoren in het Nederlands

Ten eerste zijn er in het Nederlands coördinatoren benoemd die in meer of mindere mate subordinatieve eigenschappen hebben. Deze afwijkende coördinatoren worden ook wel non-parallelle coördinatoren genoemd, omdat de syntax en de semantiek tussen de leden niet parallel lopen. Ze worden in de volgende vier vormen in de ANS (Haeseryn, W., Romijn K., Geerts, G., De Rooij, J. & Van den Toorn, M.C. 1997) vermeld:

34 Implicatieve coördinatie bij *en/of*:

a Doe dat nog eens *en* ik kijk je nooit meer aan.

b Betaal nu je schulden *of* je komt er nooit meer bovenop.

Deze vorm (34) is ook behandeld in het artikel van Culicover (1997) als *LSand* en ‘*threat*’-*or*. Ondanks de verschillen die in dat artikel duidelijk zijn geworden, behandelt Van der Heijden deze als één vorm met als belangrijkste eigenschap de implicatieve eigenschap die deze coördinatoren hebben.

35 Balansschikkingen bij *en/of*:

Er is geen boek over taalwetenschap *of* Noam Chomsky wordt er in genoemd.

Balansschikkingen (35) bestaan uit twee leden, verbonden door het connectief *of*. Het eerste lid bevat een negatie (niet/geen/nooit etc.) of restrictie (slechts/maar etc.) die opgeheven wordt door het tweede lid. In (35) betekent dat, dat ieder taalwetenschappelijk boek Noam Chomsky vermeldt.

36 *Want/dus*:

a Ik ga lopen *want* mijn band is lek.

b Mijn band is lek *dus* ik ga lopen.

Want en *dus* (36) drukken beiden een causale relatie uit waarin bij *want* de volgorde van leden gevolg-oorzaak is en bij *dus* oorzaak-gevolg. Bij deze connectieven is oorzaak ondergeschikt is aan gevolg en daarom is er een syntactische subordiatie te verwachten. In het geval van *want* en *dus* is deze syntactische subordiatie er niet

37 Coördinator (*en/of/maar/want/dus*) op niveau van taalhandeling

Hoe oud ben je *of* mag ik dat niet vragen?

De coördinator verbindt het tweede lid aan het eerste lid op een ander niveau dan gebruikelijk: niet de inhoud van het eerste lid maar het effect van de taalhandeling (pragmatisch niveau). In

(37) is *of* een commentaar op het stellen van de vraag (Haeseryn, W., Romijn K., Geerts, G., De Rooij, J. & Van den Toorn, M.C. 1997).

2.2.2 Insubordinatoren

Ten tweede zijn er in het Nederlands subordinatoren met coördinatieve eigenschappen. Deze connectieven worden ook wel *insubordinatoren* genoemd, vanwege de insubordinatie ten opzichte van standaardsubordinatoren (38).

- 38a Over de hoogte van het begrotingstekort valt niets te zeggen, *laat staan* over eventuele bezuinigingen.
- b *Behalve(+)* Barack Obama waren er 23 andere regeringsleiders uitgenodigd.
- c Iedereen, *behalve(-)/uitgezonderd* Jacques Chirac, was tevreden met de nieuwe richtlijnen voor kernwapens.
- d Tegenwoordig zijn vermoedens van kernbewapening, *in plaats van* de daadwerkelijke inzet of het bezit van kernwapens, al genoeg voor crisissituaties.
- e Het bezit van kernwapens is *net als/zoals/evenals* het bezit van andere massavernietigingswapens aan internationale afspraken gebonden.
- f Een ‘vuile bom’ is makkelijker te maken *dan/?als* andere kernwapens.

Het connectief *Behalve* heeft hier twee vormen: de uitbreidende zin (37b) (+, er is meer dan het lid onder *behalve*) en de beperkende zin (37c) (-, er is minder dan het lid onder *behalve*).

Het comparatief connectief *als* in (37f) is formeel niet grammaticaal, maar veel sprekers van het Nederlands gebruiken dit connectief ook voor een vergelijkende trap.

2.3 Diagnostiek Nederlandse afwijkende connectieven

Om te bepalen in hoeverre voorgaande connectieven afwijken van hun indeling als coördinator of subordinator, worden een viertal eigenschappen waar subordinatie en coördinatie in verschillen bekeken. Van deze vier worden er hier twee behandeld.

2.3.1 Gelijkwaardige leden

Als eerste test wordt er gekeken naar de gelijkwaardigheid van leden. Coördinatoren verbinden gelijkwaardige leden: leden komen in syntactische categorie en semantische functie binnen de zin (39) overeen.

39 [TP Wij hebben gezwommen] *en* [TP zij hebben gefietst].

Deze gelijkwaardigheid komt ook voor als coördinatoren leden binden die alleen semantische gelijkwaardig zijn (40).

40a De tentamens worden [AdvP morgen] *of* [SubP/PP over twee weken] afgenomen.

(Van der Heijden 1999)

b Wij bespraken [NP het programma] *en* [SubP dat we meer geld nodig hadden].

Deze (semantische) gelijkwaardigheid komt niet voor bij subordinatie. In (41) is te zien dat het eerste lid hoofdzin is en dat het tweede lid daar de bijzin bij is.

41 Koos gaat niet naar school *omdat* hij ziek op bed ligt.

Non-parallelle coördinatoren verbinden net als subordinatoren leden die semantisch niet gelijkwaardig zijn. Het eerste lid in (42) is semantisch ondergeschikt aan het tweede lid; het geeft een verklaring voor het tweede lid

42 Geef hem aandacht *en* je komt niet meer van hem af.

Insubordinatoren gedragen zich net als coördinatoren in dit opzicht: de leden zijn semantisch

1gelijkwaardig aan elkaar. In (43a) is te zien dat het eerste lid gelijkwaardig is aan het tweede lid ook al is het eerste lid een hoofdzin en het tweede lid een bijzin. Dit blijkt ook uit de parafrase met het connectief *en* in 43b.

43a Jan zal *zowel* de rozen snoeien *als* dat hij de tulpen zal planten.

b Jan zal de rozen snoeien *en* de tulpen planten.

2.3.2 Syntactische categorieën van leden

Een tweede eigenschap van coördinatie is dat beide leden elke syntactische categorie (zie ook (9)) kunnen bevatten. Subordinatieve connectieven zijn beperkter in de syntactische categorieën die hun leden kunnen bevatten. Ze kunnen bijvoorbeeld geen AdjP's binden (44):

44a Mijn hardloopschoenen zijn goed *en* duur.

b *Mijn hardloopschoenen zijn goed *omdat* duur.

De non-parallelle coördinatoren wijken op dit punt ook af van standaardcoördinatoren: ze staan niet elke syntactische categorie in hun leden toe omdat de constructie alleen zinnen verbindt en geen zinsdelen of woorden. *Want* en *dus* lijken wel AdjP's te kunnen verbinden (45), maar dit wordt niet geaccepteerd door elke spreker van het Nederlands.

45a ?Dit bier is lekker *want* zwaar.

b Onze koningin is wijs *dus* geschikt.

De coördinatoren *evenmin-als/zomin-als*, *alsook/alsmede* en *zowel-als* wijken op dit punt af; ze laten geen hoofdzinnen (TP's) toe in hun complement (46).

- 46a *Hij zal mijn auto wassen *alsook* hij zal de banden van mijn fiets oppompen.
- b Dat hij niets van auto's wist *alsook* dat hij de fietspomp niet kon vinden, hadden wij niet verwacht.

In het proefschrift van Van der Heijden wordt dit niet beschouwd als een beperking op de syntactische categorieën die leden van deze coördinatoren kunnen bevatten. Het niet kunnen verbinden van TP's is echter wel degelijk een beperking. Deze beperking is minder dan de bredere beperking die subordinatoren hebben op syntactische categorieën in hun leden, doordat het hier alleen om TP's gaat.

Insubordinatoren gedragen zich soortgelijk: ze kunnen vrijwel alle syntactische categorieën binden, maar staan ook geen hoofdzinnen (TP) toe in hun complement (47). Een uitzondering hierop vormen *hoe-hoe* en *hoe-des te* (48).

- 47a *Zij hebben veel gehuild *in plaats van* zij hebben veel gelachen.
- b Zij hebben veel gehuild *in plaats van* dat ze veel hebben gelachen.
- 48a *Hoe* groter hij groeit, *hoe/des te* meer hij een echte basketballer wordt.
- b *Hoe* groter hij groeit, *hoe/des te* meer wordt hij een echte basketballer.

Verder kunnen de insubordinatoren *uitgezonderd*, *hoewel*, *hoe-hoe/des te* en *ofschoon* geen VP's binden (49).

- 49 *Ik heb niet gegeten *hoewel* gedronken.

Door de verschillende connectieven in het Nederlands te vergelijken, verkrijgt Van der Heijden in haar proefschrift een duidelijk beeld van de eigenschappen van en de verschillen tussen coördinatoren, subordinatoren, non-parallele coördinatoren en insubordinatoren.

	Gelijkwaardige leden	Bindt elke syntactische categorie
Coördinatie	Ja (40,41)	Ja (9)(40)
Non-parallele Coördinatie	Nee (34a)	Alleen TP's Want lijkt AdjP's te kunnen binden (45a)
<i>evenmin-als/zomin-als</i> , <i>alsook/alsmede, zowel-als</i>	Ja	Geen TP's (46)
Insubordinatoren	Ja (43)	Geen TP's (47) <i>hoe-hoe/des te wel</i> TP's (48) <i>uitgezonderd, hoewel, hoe-hoe/des te</i> en <i>ofschoon</i> geen VP's (49)
Subordinatoren	Nee (42)	Nee (44)

Tabel 2 - Diagnose Nederlandse connectieven

In tabel 3 wordt duidelijk dat op de onderzochte eigenschappen non-parallele coördinatie neigt naar subordinitie en insubordinitie naar coördinatie. Hoe de connectieven zich gedragen op het gebied van de semantische gelijkwaardigheid van de leden valt te verklaren uit de Mismatching Hypothese: non-parallele coördinatoren verbinden leden die niet semantisch gelijkwaardig zijn, insubordinatoren juist wel.

Het onderzoek naar de syntactische categorieën die een connectief in zijn leden toelaat is minder duidelijk. Coördinatoren (uitgezonderd *evenmin-als* etc.) laten alle categorieën toe en insubordinatoren laten bijna alle categorieën toe. Non-parallelle coördinatoren en subordinatoren beperken het aantal syntactische categorieën sterk. Het lijkt zo een verdeling tussen veel/alle categorieën (coördinatie, insubordinatie) en weinig categorieën (subordinatie, non-parallelle coördinatie). Deze verschillen in syntactische categorieën in de leden wordt niet direct verklaard vanuit de Mismatching Hypothese, omdat niet duidelijk is of de restricties op de syntactische categorieën in de leden semantisch zijn.

3 Mismatching Hypothese uitgebreid

Van der Heijden (1999) evalueert deze Nederlandse connectieven aan de hand van de Mismatching Hypothese (Culicover & Jackendoff, 1997). Er wordt vooral ingegaan op extractie en de rol die restricties daarin spelen (zie ook §2.1.2)

Opvallend is dat op het gebied van verplaatsing van het tweede lid de insubordinatie zich gedraagt als subordinatie (18,50), net zoals de non-parallelle coördinatie zich gedraagt als coördinatie (17). Dit toont aan dat insubordinatie op syntactisch vlak valt onder subordinatie, zoals non-parallelle coördinatie valt onder coördinatie.

- 50a [S1 _____] [insub _____ S2]
 [Turkije wordt kampioen] [*in plaats van* dat Griekenland de hoofdprijs krijgt.]
- b [insub _____ S2][S1 _____]
 [*In plaats van* dat Griekenland de hoofdprijs krijgt][wordt Turkije kampioen.]

Extractie uit één van de leden is bij insubordinatie niet mogelijk (51); alleen ATB-extractie is mogelijk (52). Het CSC geldt dus naast coördinatie ook voor insubordinatie.

- 51a Hij is blij met de blikjes cola *in plaats van* teleurgesteld over het goedkope bier.
- b 1° lid: *Waar_i is hij blij mee t_i *in plaats van* teleurgesteld over het goedkope bier?
- c 2° lid: *Waar_i is hij blij met de blikjes cola *in plaats van* teleurgesteld over t_i?
- 52a Hij is blij met de blikjes *in plaats van* teleurgesteld over de blikjes.
- b ATB: Waar_i is hij blij mee t_i *in plaats van* teleurgesteld over t_i?

Net als in het Engels (25, 33) kunnen non-parallelle coördinatoren in het Nederlands uit één van beide leden verplaatsen (53b). Het CSC geldt dus niet voor non-parallelle coördinatoren.

- 53a Zij komt hem_i nooit tegen *of* zij spreekt hem_i aan.
 b Wie_i komt zij t_i nooit tegen *of* zij spreekt hem_i aan?

(Van der Heijden 1999)

3.1 Bounding Condition

Voor het verklaren van extractie uit één van de leden van subordinatie, coördinatie, nonparallelle coördinatie en insubordinatie is (Van der Heijden, 1999) meer nodig dan het CSC en CED die Culicover en Jackendoff (1997) gebruiken (zie Tabel 1). Niet alleen XP's in de adjunctspositie zijn onderhevig aan constricties die het verplaatsen eruit verbieden, maar ook XP's die in de complementspositie staan zijn onderhevig aan constricties.

Uit Koster (1982) blijkt dat extractie uit XP's aan regels onderhevig is. In (54) is te zien dat uit een NP in de complementspositie van een VP niet verplaatst kan worden.

- 54a Zij heeft [een gesprek met Peter] afgeluisterd.
 b *Zij heeft [met Peter]_i [een gesprek t_i] afgeluisterd.

Op basis van deze beperking van extractie uit XP's heeft Koster (1982) de Bounding Condition (BC) opgesteld. Voor extractie uit leden van een subordinatie luidt deze:

Een element γ kan niet verplaatst worden uit een zinsdeel (phrase) β . Dit geldt niet voor elke phrase β en elk element γ :

$$\beta = [-VP, -TP, -IP]$$

bij een VP, een TP of een IP gaat de BC niet op: er mogen lege elementen in voorkomen en dus elementen uit deze phrase verplaatst worden.

$\gamma = [+Spec, +SubP]$

een element in een SubP (Subordinating Phrase) mag via de specifier (t_{i2} in (55)) van SubP (55) verplaatst worden. Deze specifierpositie moet voor deze verplaatsing leeg zijn en kan niet gebruikt worden door andere verplaatsingen.

55 [Een boek van Vestdijk]_i denk ik t_{i2} dat Piet t_{i1} gekocht heeft.

(Van der Heijden, 1999)

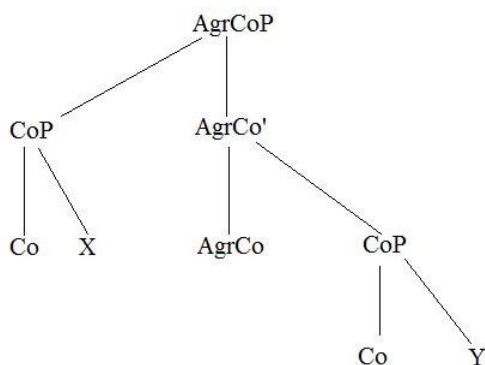
Uit een SubP in adjunctspositie kan nog steeds niet verplaatst worden (56): dit wordt beperkt door het CED.

56 *[Wat]_i is Jan gaan slapen, nadat hij t_i heeft gekocht?

(Van der Heijden, 1999)

3.2 Extractie uit coördinatie – AgrCoP

Om uit te leggen hoe een coördinatie zich gedraagt onder de Bounding Condition moet het eerder genoemde syntactische model voor coördinatie (Figuur 4) verder uitgewerkt worden.

Figuur 7 – Uiteindelijk model Coördinatie (Van der Heijden 1999)

Zoals te zien is in Figuur 7 worden Coördinating Phrases (CoP's) gedomineerd door

Agreement Coordinating Phrases (AgrCoP's). Deze AgrCoP's zijn nodig om eigenschappen

die gedeeld worden door de leden van een coördinatie te verklaren. De verder eigenschappen van deze syntactische boom zijn niet relevant voor het behandelen van extractie. Het is wel belangrijk op te merken dat deze boom is echter niet adequaat in het beschrijven van binding van reflexieven en kwantoren en c-command: het eerste lid (X) c-commandeert hier niet meer het tweede lid (Y), wat een voorwaarde voor deze binding is. Het is een model voor het beschrijven van extractie, maar niet van binding. Coördinatie blijkt moeilijk te vervatten in een syntactische boom, omdat er met vele factoren (distributie eigenschappen, gelijkwaardigheid leden vs. binaire bomen en binding van reflexieven en kwantoren) rekening gehouden moet worden. Het is nodig dat er verder gezocht wordt naar een juist model. Voor de huidige boom (figuur 8) is het belangrijk voor de werking van de Bounding Condition dat AgrCo aan het hoofd van een coördinatie staat. Dit hoofd AgrCoP zorgt voor overeenstemming (agreement) tussen de twee leden (naamval, syntactische gelijkwaardigheid (zie §2.3.1) etc.) (57a) en elementen die buiten de coördinatie staan (vervoeging werkwoorden, persoonlijk voornaamwoorden etc.) (56b).

57a Wij hebben **hem** *en* **haar** ontmoet.

b De hertog *en* de prins **waren** verantwoordelijk voor het innen van **hun** belastingen.

Voor extractie uit de AgrCoP geldt de volgende uitbreiding op de Bounding Condition:

[+Spec,+AgrCoP]

De Bounding Condition laat extractie uit een AgrCoP via de specificerpositie van de AgrCoP toe: er is ATB-extractie mogelijk. Deze extractie uit beide leden vindt plaats met behulp van de AgrCo; extractie uit beide leden van een gelijk element wordt gefaciliteerd door dit hoofd.

Het verplaatsen uit slechts één lid wordt beperkt door de CSC, zoals eerder uitgelegd.

Het geheel van restricties voor extracties uit leden van coördinatie en subordinatie ziet er als

volgt uit:

Bounding Condition:

Een element γ kan niet verplaatst worden uit een zinsdeel β .

$\beta = [-VP, -TP, -IP]$: in een VP, een TP of een IP het hoofd is gaat de BC niet op: er mogen lege elementen in voorkomen en er mag dus extractie uit deze phrases plaatsvinden.

$\gamma = [+Spec, +SubP]$: vanuit een SubP mag er via de direct dominerende Specificier-positie verplaatst worden

$\gamma = [+Spec, +ArgCoP]$: vanuit een AgrCo mag extractie plaatsvinden via de direct dominerende specificierpositie. Door de verdelende eigenschappen van AgrCo kan deze extractie uit beide leden tegelijkertijd plaatsvinden (ATB-extractie). Het moet dan wel om een element gaan dat in zich beide leden bevindt¹

CED:

Het is niet mogelijk om uit het onderwerp van een zin of uit een adjunctspositie van een XP te verplaatsen.

CSC:

Het verplaatsen van een element uit één van de leden van een coördinatie levert een ongrammaticale zin op.

3.3 Asymmetrische Coördinatie

Zoals eerder gezegd vereist een AgrCo als hoofd van een coördinatie dat de leden semantisch gelijkwaardig zijn. Van der Heijden stelt dat als de leden dat niet zijn, zoals bij asymmetrische coördinatie, dat dan de Bounding Condition nog steeds van kracht is maar de CSC niet meer van toepassing is. De voorbeelden die ze hiervoor gebruikt zijn echter maar een subset van de mogelijkheden van asymmetrische coördinatie. De standaard asymmetrische coördinatie zoals

gedefinieerd in Culicover en Jackendoff (1997) is wel onderhevig aan het CSC: alleen ATB-extractie wordt toegestaan (58):

- 58a Hij pakt het cadeau *en* hij legt het in de kast.
 b ATB: Wat is het dat hij pakt t_i en hij t_i in de kast legt?
 c extractie uit 1^e lid: *Wat_i is het dat hij pakt en legt het in de kast?
 d extractie uit 2^e lid: *Wat_i is het dat hij het cadeau pakt en hij t_i in de kast legt?

Van der Heijden geeft als voorbeeld voor asymmetrische coördinatie waar het CSC niet geldt een concessive clause: het tweede lid van de coördinatie heeft een bijwoord die een tegenstelling tussen de twee leden aangeeft (59). Deze bijwoorden vervullen echter ook de functie van connectief.

- 59a Hij heeft vijftien keer gezegd op te houden met drinken *en* is *vervolgens* doodleuk naar de kroeg gegaan.
 b [Hoe vaak]_i heeft hij nou al t_i gezegd op te houden met drinken *en* is *vervolgens* doodleuk naar de kroeg gegaan?

(Van der Heijden, 1999)

Vervolgens (59) vervult hier de functie van een subdinerend connectief. Het connectief *en* verbindt hier dus syntactisch ongelijke leden: een hoofdzin (TP) en een gesubordineerde zin (SubP). Dat coördinatoren subordinaties kunnen binden blijkt uit (60).

- 60 Hij moest de gevangenis in [*omdat* hij een bank had overvallen] *en* [*omdat* hij cocaïne had gesmokkeld].

Zonder het bijwoord wordt de asymmetrische concessieve relatie niet weergegeven en levert de extractie een twijfelachtige zin op, met een andere betekenis (61). Het connectief *en*

verbindt hier dus syntactisch ongelijke leden: een hoofdzin (TP) en een gesubordineerde zin (SubP).

61 ?[Hoe vaak]_i heeft hij nou al t_i gezegd op te houden met drinken *en* is doodleuk naar de kroeg gegaan?

(Naar: Van der Heijden, 1999)

Deze concessive clauses zijn net als (41) een coordinatie waarin één van de leden een subordinitie is.

41a De tentamens worden [_{AdvP} morgen] *of* [_{SubP} over twee weken] afgenomen.

(Van der Heijden 1999)

b Wij bespraken [_{NP} het programma] *en* [_{SubP} dat we meer geld nodig hadden].

Voor deze gevallen gaat het CSC dus niet op en is er extractie uit één van de leden mogelijk (61). Hierin lijkt deze coördinatie op de nonparallele coördinatie: de leden zijn syntactisch niet gelijkwaardig. Maar waar een non-parallelle coördinatie vrijwel alleen TP's in de leden toelaat lijken deze connectieven de leden geen restricties op te leggen aan de syntactische categorieën die in de leden worden toegelaten.

Een andere verklaring voor deze vorm is dat er niet twee connectieven zijn, maar dat er één subordinator bestaande uit twee woorden is (*of over, en dat*). Deze connectiefparen gedragen zich immers verder als standaard-subordinatoren.

3.4 Insubordinatoren

Bij insubordinatoren is iets soortgelijks aan de hand. Bij syntactisch gelijke leden geldt dat er ATB-extractie kan plaatsvinden (62b) en is enkelvoudige extractie niet mogelijk (62d,e). Het CSC geldt dus ook voor deze insubordinatoren. Er is dus een vergelijkbaar hoofd als AgrCo

die ATB-extractie mogelijk maakt. Dit hoofd kan in analogie met AgrCo, AgrInsub genoemd worden.

- 62a Hij is blij met zijn ontslag *in plaats van* teleurgesteld over zijn ontslag.
 b Waar is hij blij mee t_i *in plaats van* teleurgesteld over t_i ?
 c Hij is blij met zijn verjaardag *in plaats van* teleurgesteld over zijn ontslag.
 d *Waar is hij blij met zijn verjaardag *in plaats van* teleurgesteld over t_i ?
 e *Waar is hij blij mee t_i *in plaats van* teleurgesteld over zijn ontslag?

Als de insubordinatie echter syntactisch ongelijke leden bevat, is ATB-extractie niet mogelijk (63b). Dit komt overeen met de eigenschappen van extractie bij coördinatie met syntactisch ongelijke leden. Net als bij subordinatie is extractie uit het eerste lid wel (63d), maar uit het tweede lid (63e) niet mogelijk door het CED.

- 63a Jan heeft zijn vermogen aan goede doelen gegeven, *zonder* dat hij zijn vermogen beheert.
 b *Wat $_i$ heeft Jan t_i aan goede doelen gegeven, *zonder* dat hij t_i beheert?
 c Jan heeft zijn vermogen aan goede doelen toegezegd, *zonder* dat hij zijn vermogensbeheerder heeft gebeld.
 d Wat $_i$ heeft Jan aan goede doelen toegezegd, *zonder* dat hij zijn vermogensbeheerder heeft gebeld?
 e *Wie $_i$ heeft Jan zijn vermogen aan goede doelen toegezegd, *zonder* dat hij t_i heeft gebeld?

3.5 Samenvatting *Extractie*

De semantische en syntactische eigenschappen van extractie uit coördinaties en subordinaties worden in tabel 4 weergegeven. Als syntactische restricties gelden CED en de Bounding Condition. Het CSC geldt als semantische restrictie.

	Syntax	Semantiek
Coördinatie, asymmetrische coördinatie en insubordinatoren	CED en Boundingconditie staat extractie uit beide leden toe. AgrCo/AgrInsub verleent ATB-extractie.	CSC verbiedt extractie uit één lid, maar laat ATB-extractie toe.
Coördinatie met subordinitie in één van de leden (syntactische ongelijkheid van leden)	Boundingconditie staat extractie toe. CED verbiedt extractie uit Adjunctspositie.	CSC geldt niet.
Niet-parallelle coördinatie	Extractie wordt toegelaten door Boundingconditie, maar wordt beperkt door CED	CSC geldt niet
Subordinatie en Insubordinatie met syntactisch ongelijke leden	Boundingconditie staat extractie toe en CED beperkt dit.	CSC geldt niet

Tabel 3 - Syntactische en Semantische factoren bij extractie (Naar: Van der Heijden 1999)

3.6 *Uitbreiding Mismatching Hypothese*

Uit de bespreking van extractie uit leden van connectieven in §3.1-§3.5 blijkt dat naast subordinatie en coördinatie en semantische (on)gelijkwaardigheid of semantische subordinatie en semantische coördinatie invloed hebben op de extractie uit leden, maar ook syntactische ongelijkheid van de leden invloed heeft op extractie uit de leden. Deze ongelijkwaardigheid van de leden wordt door Van der Heijden (1999) aangeduid als syntactische en semantische (non-)parallellie. Deze zijn werkzaam naast de indeling van coördinatie en subordinatie. Deze indeling van connectieven gaat verder dan het artikel Culicover & Jackendoff (1997). Waar in dit artikel subordinatie en coördinatie op syntactisch en semantisch vlak onderscheidt (zie §2.1) gaat Van der Heijden (1999) uit van (non)parallellie op syntactisch en semantisch vlak. Deze drie factoren hebben allen twee opties en alle mogelijke combinaties van deze opties leveren acht ($2 \times 2 \times 2 = 2^3 = 8$) mogelijke constructies met connectieven op:

	Syntactische structuur	Syntactische parallellie	Semantische parallellie
Standaard Coördinatie (4a)	Coördinatie	Ja	Ja
Asymmetrische Coördinatie (5b)	Coördinatie	Ja	Nee
Non-parallele Coördinatie (33b)	Coördinatie	Nee	Nee
Coördinatie met syntactische ongelijke leden (59, 41)	Coördinatie	Nee	Ja

Insubordinatie (62a)	Subordinatie	Ja	Ja
Subordinatie met semantische parallellie (64), Insubordinatie met syntactisch ongelijke leden (63)	Subordinatie	Nee	Ja
Subordinatie met syntactische parallellie (65)	Subordinatie	Ja	Nee
Subordinatie (4b)	Subordinatie	Nee	Nee

Tabel 4 - Mogelijkheden van coördinatie en subordinatie (Naar: Van der Heijden 1999)

Subordinatie met semantische parallellie

64 Hij heeft *naast* een auto, veel geld gewonnen.

Subordinatie met syntactische parallellie

65 Zij wilde de verloofde *van* de kroonprins worden

Dat deze indeling op basis van syntactische structuur van de zin en de semantische/syntactische verhoudingen tussen de leden werkelijkheid is, blijkt uit hoe de verschillende vormen zich gedragen onder extractie zoals te zien is in tabel 4.

Deze indeling is vooralsnog alleen in het Nederlands toegepast, terwijl de minder uitgewerkte indeling van Culicover & Jackendoff (1997) toegepast is op meerdere talen (zie discussie)

4 Conclusie en Discussie

Connectieven worden op syntactisch gebied vaak ingedeeld als coördinatoren en subordinatoren. Coördinatoren verbinden gelijkwaardige leden met een onafhankelijke betekenis. Subordinatoren verbinden een lid dat ondergeschikt is aan het andere lid; het ondersteunt de betekenis van het andere lid. Er is niet alleen een verschil in syntactische structuur, maar ook een verschil in de in semantische structuur. Het ondergeschikte lid van een subordinator ondersteunt de betekenis van het andere lid.

Toch zijn er connectieven in zowel het Engels en het Nederlands die syntactisch geclassificeerd worden als subordinator of coördinator, maar waarbij de leden semantisch en/of syntactisch niet gelijkwaardig zijn.

4.1 Onderzoeksvraag en conclusie

Deze connectieven met zowel subordinatieve als coördinatieve eigenschappen worden behandeld in deze scriptie. De onderzoeksvraag die gesteld werd in deze scriptie is als volgt:

- Hoe zijn connectieven waarin de syntactische en semantische structuur niet overeenkomen in te delen?

De deelvragen die bij deze hoofdvraag horen zijn:

- Wat zijn connectieven en wat zijn hun syntactische en semantische eigenschappen?
- Welke connectieven met zowel coördinatieve als subordinatieve eigenschappen zijn er?
- Wat zijn de eigenschappen waarop deze connectieven afwijken van de standaardcoördinatie of standaardsubordinatie?

De rol die connectieven spelen in een zin en binnen een tekst is het verbinden van de leden en het uitdrukken van relaties.

In principe kunnen connectieven alle soorten woorden, woordgroepen zinnen en delen tekst verbinden. Per connectief kan dat echter beperkt worden. Leden kunnen ook zonder connectief aan elkaar gebonden worden, maar connectieven bevorderen het begrip en het onthouden van de tekst (Millis & Just, 1994; Cozijn, 2000).

De relaties die door een connectief uitgedrukt kunnen worden zijn erg divers. Er zijn echter vele vormen van classificatie van deze relaties. Om deze classificaties te verenigen zijn er voorstellen voor een hiërarchie van relaties (Hovy, 1990) en parameters waar relaties uit op gebouwd zijn (Sanders, 1997).

Bijwoorden en preposities worden niet altijd ingedeeld bij de connectieven. Toch kunnen ze die functie wel degelijk vervullen.

Het is mogelijk om meerdere connectieven binnen een zin te combineren. Er zijn ook vaste connectief-paren die bestaan uit opeenvolgingen van het connectief of uit een connectief standaard gevolgd door een vast tweede connectief wat eindeloos herhaald kan worden.

Coördinatie en subordinatie zijn syntactische begrippen. Deze begrippen worden uitgewerkt door middel van de X-bar theorie (Chomsky, 1970). Hierin wordt de syntax uitgewerkt als een hiërarchische structuur.

In een artikel van Culicover & Jackendoff (1997) wordt het conditionele gebruik van het connectief *and* bestudeerd.

Deze 'left-subordinating' *and* ($_{LS}and$) is syntactisch gezien coördinerend, maar op semantisch gebied subordinerend. De betekenis van het eerste lid is ondergeschikt aan die van het tweede lid. Voor deze vorm van connectieven wordt de Mismatching Hypothese

voorgesteld. In deze Mismatching Hypothese wordt gesteld dat er een discrepantie is tussen de syntax en de semantiek bij *LSand*. De syntax is coördinatief, maar de semantiek gedraagt zich subordinatief.

De coördinatieve syntax van *LSand* blijkt uit de ongrammaticale zin die ontstaat na verplaatsing van het tweede lid (16). Dit is wel mogelijk bij een subordinatieve syntax.

Verder bewijs komt uit de binding van reflexieven en kwantoren. *LSand* gedraagt zich in beide gevallen van binding als een subordinitie.

Binding wordt verklaard als een semantisch gegeven: zoals verwacht *LSand* is op dit gebied subordinatief.

Voor de Mismatching Hypothese wordt ook gekeken naar extractie uit de leden van een connectief. Voor deze extractie geldt een samenspel tussen semantische en syntactische beperkingen.

Als semantische restrictie geldt de Coordinate Structure Constraint (CSC), die verplaatsing uit één van de leden verbiedt, maar een gelijk lid. Als syntactische restrictie geldt het Condition on Extraction Domain (CED), die verplaatsing uit een adjunctpositie verbiedt.

LSand volgt op dit gebied de Mismatching Hypothese: het schendt het CSC bij verplaatsing uit alleen het eerste lid en houdt zich aan het CED doordat verplaatsing uit het tweede lid, niet mogelijk is. Semantisch gedraagt het zich als een subordinitie en syntactisch als een coördinatie. Over het oordeel van de bewijzen in het artikel van Culicover en Jackendoff (1997) valt wel te zeggen dat ze soms niet doorslaggevend goed of fout zijn, maar meer of minder twijfelachtig. Het lijkt nodig dat er een eenduidiger oordeel gevonden wordt door het oordeel over meerdere voorbeelden.

Naast *LSand* wordt er gekeken naar het asymmetrische gebruik van *and*. Hierbij is de volgorde van de leden vast en kunnen de twee leden niet omgedraaid worden, zonder de betekenis te veranderen. De binding en de extractie uit de leden vindt plaats op dezelfde manier als bij een standaardcoördinatie. Daarom gaat de Mismatching Hypothese voor deze asymmetrische coördinatie niet op.

Er wordt ook gekeken naar ‘threat’-*or* constructies. Deze constructie gedraagt zich qua binding door kwantoren en reflexieven als een semantische coördinatie, maar op het gebied van extractie als een semantische subordinatie. Er is geen verklaring voor deze verschillen op semantisch gebied en verder onderzoek naar deze constructie is noodzakelijk.

Bij alle gebruikte voorbeelden van binding van reflexieven moet wel opgemerkt worden dat deze reflexieven zich bevinden in Picture Noun Phrases (PNP’s) en dat gebleken is dat de reflexieven in deze constructies niet gebonden worden en dat binding (Runner, Sussman & Tanenhaus, 2006)

De Mismatching Hypothese wordt met deze bewijzen erg aannemelijk gemaakt. Dat de asymmetrische coördinatie door deze hypothese wordt uitgesloten is ook erg duidelijk. Maar ‘threat’-*or*, maakt het geheel een stuk complexer en de vraag is hoe deze constructie in het geheel past.

In het proefschrift van Van der Heijden (1999) wordt gekeken naar de Nederlandse connectieven met zowel coördinatieve als subordinatieve eigenschappen.

Coördinatoren met syntactisch ongelijke leden worden non-parallelle coördinatoren genoemd:

Implicatieve coördinatie, balansschikkingen, *want/dus* en coördinatoren op het niveau van taalhandeling.

Subordinatoren met coördinatieve eigenschappen worden insubordinatoren genoemd:

Laat staan, Behalve(+), behalve (-), uitgezonderd, in plaats van, net als/zoals/evenals, dan/?als.

Ten eerste wordt er gekeken naar de semantische gelijkwaardigheid van de leden van deze connectieven. Coördinatoren en insubordinatoren hebben gelijkwaardige leden, maar subordinatieve en non-parallelle coördinatoren hebben dat niet.

Ten tweede wordt er gekeken welke syntactische categorieën de leden van de connectieven kunnen bevatten. Dit is niet geheel eenduidig, maar in grote lijnen valt te zeggen dat coördinatie en insubordinatie veel categorieën en dat subordinatie en non-parallelle coördinatie weinig categorieën kunnen bevatten. Of de selectie van deze categorieën een semantisch gegeven is, moet nader onderzocht worden.

Op het gebied van extractie worden deze connectieven aan de hand van de Mismatching Hypothese bekeken. Naast CSC en CED wordt de Bounding Condition toegepast: via de specificerpositie kun je uit een lid in de complementpositie van een subordinatie verplaatsen. Door het AgrCoP kan uit beide leden tegelijk een gelijk element via de specificer-positie verplaatst worden (ATB).

De Mismatching Hypothese wordt uitgebreid: naast syntactische structuur (coördinatie, subordinatie), semantische (non-)parallelle van de leden speelt ook syntactische (non-)parallelle een rol.

Dit levert de volgende acht mogelijke constructies met connectieven op:

Standaardcoördinatie

4a Willem studeert wiskunde *en* Petra werkt in het bedrijf van haar vader.

Asymmetrische coördinatie

5b De dirigent springt van de duikplank *en* hij valt in het water.

Non-parallelle coördinatie

32b Betaal nu je schulden *of* je komt er nooit meer bovenop.

Coördinatie met syntactisch ongelijke leden

57a Hij heeft vijftien keer gezegd op te houden met drinken *en* is *vervolgens* doodleuk naar de kroeg gegaan.

Insubordinatie

62a Hij is blij met zijn ontslag *in plaats van* teleurgesteld over zijn ontslag

Subordinatie met semantische parallellie

64 Hij heeft *naast* een auto, veel geld gewonnen.

Subordinatie met syntactische parallellie

65 Zij wilde de verloofde *van* de kroonprins worden

Subordinatie

4b Dennis speelt veel basgitaar, *omdat* hij naar het conservatorium wil.

4.2 Discussie en vervolg

Deze drie factoren leveren niet allemaal verschillende connectieven op. De klassieke indeling in subordinatie en coördinatie kent unieke connectieven in beide groepen. Bij semantische subordinatie of non-parallelle is dat minder het geval. In het Engels zijn er *or* en *and* die op een afwijkende manier gebruikt worden en in het Nederlands worden bij non-parallelle coördinatie *en*, *of* en *maar* op een andere manier gebruikt. *Want* en *dus* voor het Nederlands zijn wel uniek voor deze groep. Eventueel kunnen de Engelse coördinatie connectieven *for* en *so* bij komen, omdat ze net als *want* en *dus* coördinators zijn, waar het ene lid semantisch ondergeschikt is aan het lid.

Insubordinatoren zijn wel allemaal unieke connectieven. Deze insubordinatoren komen ook in

het Engels voor en zijn daar ook uniek voor insubordinatie (De Vries, 2009). De andere vier constructies kennen geen unieke connectieven die alleen in hun groep voorkomen. Het bestaan van unieke connectieven met unieke eigenschappen wijst sterk op een eigen klasse van connectieven.

Dit geeft duidelijk aan dat de klassieke indeling zeker niet voldoet en dat de ingeslagen weg van een nieuwe indeling vervolgd moet worden. Wel moet duidelijker worden of sommige connectieven meerdere constructies toelaten, of dat de verschillende constructies echt hun eigen connectieven kennen.

4.2.1 Factoren in het verbinden van clauses

Het verbinden van zinsdelen is niet alleen afhankelijk van het gebruik van connectieven.

Zonder connectief kunnen zinnen en zinsdelen ook aan elkaar verbonden worden (8) en kunnen relaties ook afgeleid worden uit de leden (4). Het is daarom goed om te kijken welke factoren nog meer een rol spelen in het binden van tekstdelen en vooral in het binden van clauses. Lehmann (1988) beschrijft het binden van clauses aan de hand van zes parameters.

Elk van de parameters is opgedeeld in een continuüm: van binding van twee onafhankelijke clauses tot maximaal gebonden clauses. De parameters zijn allen syntactisch van aard:

Lehmann (1988) betoogt dat de semantisch aard van binding niet iets zegt over de mate van syntactische binding van clauses.

Eén van de parameters die genoemd worden is de duidelijkheid van het weergeven van de link tussen de twee clauses. Er is een continuüm tussen afwezigheid van een connectief (asyndese) (66) en een overduidelijk connectief wat duidelijk weergeeft waar het naar verwijst (67).

66 Ik zie, ik schrijf, ik publiceer.

67 (...) *Dit gezegd hebbende*, pakte hij zijn spullen op en verliet de zaal.

Daartussen bevinden zich allerlei vormen met connectieven die steeds explicieter de relatie weergeven. Het maakt voor deze expliciteit niet uit of het een subordinatieve of coördinatieve verbinding betreft.

Uit deze opsomming van parameters voor het bepalen van de verbinding van clauses, volgt de vraag of de in deze scriptie beschreven connectieven zich ook op een continuüm bevinden. De twee uitersten zouden dan coördinator en subordinator zijn. Daartussen zouden zich de connectieven met subordinatieve en coördinatieve eigenschappen bevinden. Naarmate het connectief meer afwijkende eigenschappen heeft, staat het connectief verder van de standaardvorm af.

Het probleem is dat in deze scriptie de syntactische structuur altijd maar twee vormen kende: subordinatie of coördinatie. Alle afwijkende eigenschappen werden verklaard aan de hand van de semantische structuur of de syntactische/semantische (on)gelijkwaardigheid van de leden. Nu is er in het model van Lehmann (1988) ook tussen deze syntactische structuren een continuüm aanwezig. Er wordt bepaald in hoeverre het ene lid gesubordineerd aan het andere is en welke syntactische functie het gesubordineerde lid in de hoofdclause vervuld. Omdat deze factoren ook een rol spelen, wordt het lastig om een continuüm voor de connectieven uit deze scriptie te vormen. Voor nu is het alleen mogelijk om voor subordinatoren en voor coördinatoren apart een continuüm te vormen om zo weer te geven in hoeverre de constructie afwijkt van de standaardconstructie.

68 Coördinatie – Coördinatie met syntactisch ongelijke leden - Asymmetrische coördinatie - ‘threat’-*or* - non-parallele coördinatie - *and*.

Voor het continuüm van coördinatoren geldt dat standaardcoördinatie geldt als de standaard in het continuüm (68). Dan volgt coördinatie met syntactisch ongelijke leden, omdat deze

afwijkt op het gebied van extractie. Vervolgens asymmetrische coördinatie: deze wijkt af in de vaste volgorde van de leden en de afhankelijkheid tussen de leden. Dan komt ‘threat’-or: het heeft een negatief-conditionele relatie tussen de leden en wijkt af op het gebied van extractie. De binding van reflexieven en kwantoren is wel als in de standaardcoördinatie. Als uiterste op het continuüm is er de *LSand*-constructie die afwijkt op het gebied van binding, extractie en de conditionele relatie tussen de leden. De non-parallelle coördinatie staat tussen deze twee connectieven in, omdat de aparte vormen niet zijn onderzocht op hun afwijkende eigenschappen en omdat de Nederlandse equivalenten van *LSand* en ‘threat’-or beiden onder deze noemer vallen.

69 Subordinatie – Subordinatie met syntactisch/semantisch gelijke leden – Insubordinatie met syntactisch gelijke leden - Insubordinatie

Het continuüm voor subordinatieve connectieven (69) begint met standaardsubordinatie. Dan volgt subordinatie met syntactisch/semantisch gelijke leden, omdat nog niet verder is onderzocht op welke punten ze afwijken. Dan volgt insubordinatie waar de leden syntactisch gelijk zijn: qua extractie gedraagt deze constructie zich als een subordinatie, maar de leden zijn semantisch onafhankelijk van elkaar. Als uiterste is de insubordinatie: de leden zijn syntactisch en semantisch gelijkwaardig en qua extractie gedraagt deze constructie zich als een standaardcoördinatie.

Deze poging tot het vormen van deze continua zal verder uitgewerkt moeten worden aan de hand van syntactische en semantische factoren die een rol spelen in deze constructies.

Uiteindelijk moet er ook van twee continua dan één continuüm gemaakt worden

4.2.2 Semantiek vs. Syntax?

Het is de vraag, waarom semantiek en syntax niet gelijk lopen in deze constructies met connectieven. Waarom is de ‘standaard’ (het komt het meest voor) voor connectieven dat syntax en semantiek gelijk lopen en is het afwijkend als ze dat niet doen? Op het eerste gezicht is aan te nemen dat een connectief in de syntax het ene ondergeschikt maakt aan het andere dat het dat in de semantiek ook doet. De spreker en luisteraar neemt logischerwijs dat als een lid syntactisch ondergeschikt en afhankelijk is aan een ander lid dat het dat ook op semantisch vlak doet. Toch is dit niet vanzelfsprekend omdat vele afwijkende connectieven voorkomen. Semantiek en syntax kunnen onafhankelijk van elkaar operen. Dit wordt duidelijk aan de hand van de syntactisch juiste zin die op semantisch gebied onjuist is (70):

70 ?Colorless green ideas sleep furiously.

(Chomsky, 1957)

Hieruit wordt duidelijk dat hetgeen wat door syntax uitgedrukt wordt, niet perse zijn weerslag hoeft te hebben op de semantische structuur. Een connectief wat syntactisch coördinatief of subordinatief is, hoeft geen betekenis te hebben die semantisch coördinatief of subordinatief is. Dit is ook wat Lehmann (1988) betoogt: semantische relaties hebben geen correlatie met de syntactische constructies waarin ze plaatsvinden. Dit is ook uitgewerkt in Harris(1988).

4.2.3 Vervolg Mismatching Hypothese

Naar aanleiding van het artikel van Culicover & Jackendoff (1997) zijn een aantal artikelen verschenen over connectieven met een verschil tussen semantische en syntactische structuur. De Vos beschrijft in zijn proefschrift (2005) coördinatoren die semantisch subordinatief zijn voor het Engels, Nederlands en het Zuid-Afrikaans en Bjerre & Bjerre (2007) doen dit voor

het Deens. Nieuwe vormen van afwijkende connectieven worden ook beschreven. Yuasa & Sadock (2002) beschrijven voor het Japans pseudo-subordinatie: een subordinatieve syntactische structuur met een coördinatieve semantiek, waar de leden gelijkwaardig aan elkaar zijn. Kwon & Polinsky (2008) beschrijven de Koreaanse *ko*-constructie: een opeenvolging van clauses waar alleen het laatste lid in bijzinsvolgorde staat. Dat er in andere talen ook connectieven met een discrepantie tussen semantiek en syntax zijn, ondersteunt het artikel en de aannames van Culicover & Jackendoff (1997).

Verder onderzoek naar deze connectieven in andere talen zal verder inzicht altijd vergroten, maar het lijkt belangrijk om de psychologische realiteit van deze connectieven te onderzoeken. Hoe worden deze connectieven ervaren en gebruikt door sprekers en wat valt er te zeggen over de onderliggende theorie van de Mismatching Hypothese (Culicover & Jackendoff, 1997) en de uitbreiding daarop (Van der Heijden, 1999)?

Literatuur

Bjerre, A. & Bjerre, T. (2007). Pseudocoordination in Danish. *Proceedings of the 14th International Conference on Head-Driven Phrase Structure Grammar*, 6–24.

Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton

Chomsky, N. (1970). Remarks on nominalization. in *Readings in English Transformational Grammar*, eds. Jacobs, Roderick A. and Peter S. Rosenbaum. Waltham, Mass. Ginn and Company. 184-221.

Cozijn, R. (2000). *Integration and inference in understanding causal sentences*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

Culicover, P. W., & Jackendoff, R. (1995). Something else for the binding theory. *Linguistic Inquiry*, 26, 249-275.

Culicover, P. W., & Jackendoff, R. (1997). Semantic subordination despite syntactic coordination. *Linguistic Inquiry*, 28, 195–217.

De Vries, M. (2005). Coordination and syntactic hierarchy. *Studia Linguistica*, 59, 83-105.

De Vries, M. (2008). Asymmetric Merge and Parataxis *Canadian Journal of Linguistics*, 53, 355-386.

De Vries, M. (2009). Specifying Coordination: An Investigation into the Syntax of Dislocation, Extraposition and Parenthesis. *Language and Linguistics: Emerging Trends*, ed. by Cynthia R. Dreyer, 37-98. New York: Nova.

- De Vos, M. (2005). *The syntax of verbal pseudo-coordination in English and Afrikaans*, Proefschrift, Leiden: Leiden University Centre for Linguistics.
- Evers-Vermeul, J. (2005). *The Development of Dutch Connectives; Change and acquisition as windows on form-function relations*. Proefschrift, Utrecht Institute of Linguistics Utrecht: LOT.
- Franke, M. (2005). *Pseudo-Imperatives*. Masterscriptie, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Goldsmith, J. (1985). A Principled exception to the Coordinate Structure Constraint. In *CLS 21. Part 1, The General Session*, 133-143. Chicago Linguistic Society, University of Chicago, Chicago, Ill.
- Haspelmath, M. (2000). Coordination. *Language typology and linguistic description*, 2nd edition, ed. by Timothy Shopen. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haeseryn, W., Romijn K., Geerts, G., De Rooij, J. & Van den Toorn, M.C. (1997) *Algemene Nederlandse Spraakkunst* Groningen: Martinus Nijhoff; Deurne: Wolters Plantyn
- Harris, M. (1988). Concessive clauses in English and Romance. Haiman, J. & Thompson, S. A. (eds.), *Clausecombining in grammar and discourse*. Amsterdam & Philadelphia: J. Benjamins (Typological Studies in Language, 18)
- Hovy, E.H. (1990). Parsimonious and Profligate Approaches to the Question of Discourse Structure Relations, *Proceedings of 5th International Workshop on Text Generation*, pp. 59–65, Pittsburgh, PA.

- Jackendoff, R. (1992). Mme. Tussaud meets the binding theory. *Natural Language & Linguistic Theory*, 10, 1-31.
- Koster, J. & May, R. (1982). On the Constituency of Infinitives, *Language*, 58, 116-143.
- Knott & Sanders (1998). The classification of coherence relations and their linguistic markers: An exploration of two languages. *Journal of Pragmatics*, 30, 135-175.
- Kwon, N., & Polinsky M. (2008). What does coordination look like in a head-final language. In: Lewandowska-Tomaszczyk, B. (ed.) *Asymmetric Events*. Amsterdam: John Benjamins. 87-102.
- Lehmann, C. (1988). Toward a Typology of Clause Linkage. Haiman, J. & Thompson, S. A. (eds.), *Clausecombining in grammar and discourse*. Amsterdam & Philadelphia : J. Benjamins (Typological Studies in Language, 18)
- Millis, K.K., & Just, M.A. (1994). The influence of connectives on sentence comprehension. *Journal of Memory and Language*, 33, 128-147.
- Runner, J., Sussman, R., & Tanenhaus, M. 2003. Assignment of reference to reflexives and pronouns in picture noun phrases: Evidence from eye-movements. *Cognition*, 89, B1–B13.
- Sanders, T. J.M. (1997). Coherence relations in context. On the categorization of positive causal relations. *Discourse Processes*, 24, 119-147
- Van der Heijden, E. (1999) *Tussen nevenschikking en onderschikking*. Proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen. Utrecht: LOT.

Van Wijk, M. (2006). *Logical connectives in natural language. A cultural evolutionary approach*. Proefschrift Algemene Taalwetenschap, Leiden: Universiteit Leiden.

Veenstra, H.J., Van Oostrom & V., Visser, A. (2010). *Parvulae Logicales: Propositielogica*. Reader CKI. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Von Humboldt, W. (1836). The Heterogeneity of Language and its Influence on the Intellectual Development of Mankind (orig. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*). 1836. New edition: On Language. On the Diversity of Human Language Construction and Its Influence on the Mental Development of the Human Species, Cambridge University Press, 2nd rev. edition 1999

Yuasa, E. & Sadock, J.M. (2002). Pseudo-subordination: a mismatch between syntax and semantics. *Journal of Linguistics*. 38, 87-111.